

Gemeente van Christus,

In het “gebed om warmte” dat we zojuist gebeden hebben, staat een regel waar we het in de kloostergemeenschap meerdere keren over hebben gehad. Deze regel: “We houden het bij louter de liefde als enige wapen.”

Hoe realistisch is dat, in deze tijd?

Je kunt vanuit je geloof het pacifisme een warm hart toedragen. Onder de indruk zijn van die linker- en rechterwang waar Jezus het over heeft in de Bergrede. “Gezegend de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde bezitten...” horen we daar ook. En je kunt die overtuiging tot op zekere hoogte vrij soepel volhouden, hier... in ons land... waar we ver weg van Poetin en zijn trawanten zijn. Alhoewel: ze worden steeds driester en komen langzaam maar zeker dichterbij, toch? Maar hoe zou je denken over “louter de liefde als enige wapen” als je zélf in Oekraïne zou wonen? In Soedan, Jemen, Ethiopië.....

In de afgelopen weken heb ik het bijbelboek Jesaja eens helemaal doorgelezen, 66 hoofdstukken lang maar liefst. De eerste 39 daarvan spelen zich af voorafgaand aan de Babylonische ballingschap. De volgende spelen zich af tijdens en erna. In het gedeelte waar we vandaag een paar stukjes van hebben gelezen, spreekt Jesaja mensen toe die zich in een benarde situatie bevinden: het leger van de wereldmacht Assyrië staat voor de deur. Beide delen van het land – het noordelijke rijk en Juda in het zuiden – dreigen te worden verwoest en ingenomen. Wat voor kans maak je als piepklein landje tegen zo’n overweldigende overmacht? Wat te doen? Wat is wijsheid?

Rond het jaar 702 voor Chr. zoekt koning Hizkia met zijn regering koortsachtig naar een oplossing. Kunnen er misschien coalities worden gesloten? Met wie kunnen we de krachten bundelen? Er wordt contact gezocht met een aantal kleine stadstaatjes. En ook naar het grote, machtige buurland Egypte wordt een delegatie gestuurd. Heel begrijpelijk, zou je denken. Maar Jesaja denkt daar heel anders over. “Stóp met dat heen en weer gevlieg, zegt de profeet. Stop met dat angstig je toevlucht zoeken bij Egypte, met al je kamelen en ezels beladen met geschenken daar naartoe te sturen, - denk je echt dat je daar je veiligheid mee kunt kopen?

Vertrouw niet op militaire macht en kracht. Sluit geen allianties. Zoek je heil niet in oorlogsgeweld.

Vertrouw op de macht van de Eeuwige. Het is zijn hand die de loop van de geschiedenis bestuurt...

Daarmee raken we aan twee centrale thema’s uit de prediking van deze grote profeet.

Dat van die alles besturende hand van God, daar hoop ik binnenkort een volgende preek over te maken. Vandaag staan we stil bij dat eerste thema: niet vertrouwen op militaire macht. Op geweld.

Maar wat en hoe dan wel, als je met een grote bedreiging wordt geconfronteerd? Met een nietsontziende leider die geen middel schuwt om zijn machts-honger te stillen. Met soldaten die niet terugschrikken voor de meest mensonterende wreedheden? Er lijkt maar bitter weinig veranderd tussen toen, zo’n 2800 jaar geleden en nu, in 2026.

Op 28 september stond er een zeer indrukwekkend artikel in Trouw: “In de mens zit vrede, maar zie je ook het wrede”, stond er boven de tekst, die de Vlaamse filosofe Alicja Gescinska de dag daarvoor had uitgesproken tijdens de jaarlijkse Abel Herzberg-lezing, in Amsterdam.

Het verhaal wordt verteld vanuit het perspectief van een hand !

Deze hand... (laat foto zien)

“Het lichaam dat mij droeg – zo begint deze hand haar verhaal – het lichaam dat mij droeg heeft vijftien kogels opgevangen. Daar lagen we nog voor we het goed en wel beseften, op het grijs en gruis van de straten van onze kleine stad...”

Die kleine stad is Boetsja, waar in maart 2022 russische soldaten helemaal aan het begin van de oorlog tegen Oekraïne, 500 onschuldige inwoners - mannen, vrouwen, kinderen - doodschoten, verkrachtten, martelden, de lijken op straat lieten liggen ... en verder trokken.

Iryna Filkina was een van hen; het is haar hand die het verhaal vertelt.

Het is een lang en onthutsend verhaal over waar mensen toe in staat zijn. Ik ga het hier niet samenvatten, maar haal er een paar citaten uit. Ze zijn zeer ongemakkelijk, op z’n zachtst gezegd.

De eerste is deze, ik citeer een paar zinnen: “Wat we in Boetsja hebben gezien, is de donkere diepte, de afgrond in de mens. Wie zelfs maar vluchtig bladert door het boek van de geschiedenis, kan niet anders dan een trieste waarheid onder ogen zien: de wreedheid zit diep in de menselijke natuur ingebakken. Dat de mens niet enkel gruwelijke dingen dóet, maar er ook niet zelden van geniet.”

Over die wreedheid, die tijdens de 2^e W.O. in het nazisme tot uiting kwam, schreef Abel Herzberg, overlevende van de concentratiekampen: “De wreedheid die in het nationaal socialisme tot uitbarsting kwam, is een slapende vulkaan die in de mens zelf aanwezig is en altijd is er de mogelijkheid dat deze vulkaan weer actief wordt....Het zijn geen schurken, misdadigers en krankzinnigen geweest, maar gewone mensen die door het nationaal socialisme zijn meegesleept en soms tot de gruwelijkste wreedheid vervielen. **Er was een beroep gedaan op het heidendom in hen dat in ons allen leeft.**” (Amor fati)

En dat zien we vandaag de dag overal om ons heen opnieuw gebeuren, toch? Een beroep op het heidendom in mensen, soms in naam van het Christelijk geloof!

Niet alleen in Rusland, maar in alle dictaturen, in de VS. Je zag het bij Ongehoord Nederland, je ziet het dagelijks bij bepaalde politieke partijen en je ziet het tot in het Orthodox Christelijke Oldebroek aan toe. God zij dank dat daar óók mensen wonen als Kjeld Mooi, ds. Han Wilmink en burgermoeder Haseloop zijn en vele anderen, die daartegen in verzet zijn gekomen, zodat gisteren de Regenboogvlag alsnog in Oldebroek kon worden gehesen. We komen er straks nog op terug.

De tweede ongemakkelijke conclusie van de hand van Iryna Filkina is deze: “Tegen een vijand die even vastberaden als brutaal is, heeft het geen zin om te pappen en nat te houden en geweldloosheid te prediken.....Vrede is geen droom die uitkomt als we maar voldoende kaarsjes branden (!) en de juiste, zachte, zalvende woorden van toegeeflijkheid en inschikkelijkheid gebruiken... Vrede kan alleen bestaan wanneer men compromissen sluit als het kán en compromisloos zijn als het móet. En daarom heeft vrede ook wapens nodig (!) om zich te kunnen verweren tegen de vijanden van vrede.”

Een standpunt dat de zijde kiest van koning Hizkia dus. En dat zich dus tégen de woorden van de profeet Jesaja keert? Zeker! Maar soms mag dat. Soms móet dat zelfs, toch? Om groter onheil te voorkomen?!

Het is een ongemakkelijke waarheid... ik laat hem staan, naast het “gebed om warmte, met liefde als enige wapen”.

Het derde en laatste element uit het verhaal van de hand, voelde voor mij als een klein spoor van licht in donkere tijden: de gewaarwording dat er in mensen óók een andere kant zit ingebakken. Een die naar boven kan komen als de tijd daarvoor rijp is. Zoals in die mensen uit Oldebroek, die ik net noemde. En ik noem hén bewust, omdat het daarmee in zekere zin heel “klein” blijft. Dichtbij huis. Realiseerbaar.

Een andere kant van onze menselijkheid die bij velen wellicht - net als die wreedheid – onder de oppervlakte blijft. Maar kan ontkiemen als de tijd rijp is.

“In de meest onmenselijke omstandigheden zal altijd nog de vlam van de menselijkheid ergens branden”, zegt de hand. Het is misschien de belangrijkste conclusie die Abel Herzberg uit de concentratiekampen trok: niet het verschroeiende vuur van de menselijke wreedaardigheid, maar de zachte vlam van de menselijkheid brandt het langst.

Bij de Joodse theoloog en filosoof Abraham Joshua Heschel las ik in zijn commentaar op de profeet Jesaja het volgende: “Op korte termijn kan een verstandig verbond van staten behulpzaam zijn. Op de lange duur zal het nutteloos blijken.” Nutteloos, als er daarna niet iets ánders, iets heel wezenlijks volgt, om herhaling van de geschiedenis te voorkomen: een innerlijke omkeer in de mens. In elk mens.

En daarmee komen we terug bij de profeet Jesaja. Bij de zin die in mijn beleving centraal staat, niet alleen in dit 30^e hoofdstuk. Maar in heel dit indrukwekkende, weerbarstige, soms tegen de haren instrijkende en op andere plekken juist zeldzaam ontroerende en hoopgevende bijbelboek.

Ik bedoel deze zin: “Dit zei God de Heer, de heilige van Israël:

In rust en inkeer ligt jullie redding. In geduld en vertrouwen ligt jullie kracht.” (30:15)

Vrede vraagt om inkeer. Om innerlijke omkeer.

Ik probeer dat vanochtend te illustreren aan de hand van Kjeld Mooi, ik noemde hem net in verband met die hele toestand in Oldebroek. Een inwoner van dat dorp, die zelf geen deel uitmaakt van de LHBTI-gemeenschap, maar die aanwezig was bij de raadsvergadering waarin besloten werd dat de Regenboogvlag niet meer zou mogen worden gehesen (er speelde nog veel meer, onder andere een ontkenning van de klimaatcrisis).

Mooi ging bij zichzelf te rade: als ik zoiets al onverteerbaar vind, hoe moet dat dan zijn voor mensen die het persoonlijk betreft? Hoe moet een 15-jarige die nog in de kast zit, hier in ons dorp, zich dan wel niet voelen?

Die inkeer hoeft niet alleen plaats te vinden op een meditatiekussentje.

Je kunt er ook eens gewoon (!) voor gaan zitten. Je afvragen wat datgene waarmee je geconfronteerd wordt met je doet. Hoe het voelt. Voor jouzelf. En vervolgens voor een ander.

En het kan zijn dat er dan in jouzelf iets soortgelijks gebeurt als bij deze Kjeld Mooi: dat je voelt hoe er iets van wat we dan wel “de zachte krachten” noemen, iets van menselijkheid, mededogen...iets van God...in jou wakker wordt. Ontkiemt. Iets van heilige verontwaardiging ook...om vervolgens je stem te laten horen....

[Ja, - ik had het mooi gevonden als we vandaag ook de stem van Wikje (de Jong) hadden kunnen horen.

U kunt haar denk ik wel, ze is met regelmaat aanwezig in de diensten in De Slachsang. Een van onze kleasterlingen buiten de poort. Dan had ze ons iets kunnen vertellen over hoe dat voor haar op het moment speelt: ze heeft ervoor gekozen om mee te doen aan de “Tent of Nations”. Een groep mensen die op de Westbank verblijven als een vorm van menselijk schild (?!), “een hopelijk beschermende mantel” om de Palestijnen daar heengeslagen. Maar Wikje is vandaag in Utrecht om daar met andere betrokkenen hun reis en verblijf voor te bereiden.]

Zeker, als je het boek van de geschiedenis doorleest kun je concluderen dat de mens voor de mens een wolf is: homo homini lupus, aldus een bekende Latijnse uitdrukking.

Maar je kunt daarnaast ook de hoopvolle conclusie trekken dat de mens voor een ander werkelijk mens kan zijn: homo homini homo. De mens is voor de mens een mens.

Aan het einde van haar lange betoog - en van mijn lange betoog - besluit deze hand (foto) van Iryna Filkina als volgt:

“Wie vrede wil moet deze onzichtbare woorden in zich meedragen: Homo homini homo.

Wie vrede wil, moet het vuur van de menselijkheid in zich dragen en doorgeven aan anderen.

Wie vrede wil, houdt zich niet afzijdig in het aangezicht van heet kwaad.

Wie vrede wil verstopt zich niet achter lege woorden of loze leuzen als “Ik kies voor de vrede.”

...wie vrede wil moet zich tegen het onrecht en de onvrijheid verzetten, tegen de macht van de dwingeland, de despoot, de dictator.

Want wie écht vrede wil, weet: waar onrecht en onvrijheid heersen, kan geen vrede bestaan.”

Amen.